

Journal of Natural Science

*No1 (6)
2022*

<http://natscience.jspi.uz>

<u>ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ</u>	<u>ТАҲРИРИЯТ АЪЗОЛАРИ</u>
<p>Бош муҳаррир – У.О.Худанов т.ф.н., доц.</p> <p>Бош муҳаррир ёрдамчиси-Д.К.Мурадова, PhD, доц.</p> <p>Масъул котиб- Д.К.Мурадова</p>	<ol style="list-style-type: none">1. Худанов У.О. – ЖДПИ Табиий фанлар факултети декани, т.ф.н., доц.2. Шилова О.А.-д.х.н., профессор Института химии силикатов им. И.В. Гребенщикова Российской академии наук (ИХС РАН)3. Маркевич М.И.-ф.ф.д. проф Белорусия ФА4. Elbert de Josselin de Jong- профессор, Niderlandiya5. Кодиров Т- ТТЕСИ к.ф.д, профессор6. Абдурахмонов Э – СамДУ к.ф.д., профессор7. Насимов А– СамДУ к.ф.д., профессор8. Сманова З.А,-ЎзМУ к.ф.д., профессор9. Султонов М-ЖДПИ к.ф.д,доц10. Яхшиева З- ЖДПИ к.ф.д, проф.в.б.11. Рахмонкулов У- ЖДПИ б.ф.д., проф.12. Мавлонов Х- ЖДПИ б.ф.д., проф13. Муродов К-СамДУ к.ф.н., доц.14. Абдурахмонов Ғ- ЎзМУ фалсафа фанлари доктори (кимё бўйича) (PhD), доц15. Хакимов К – ЖДПИ г.ф.н., доц.16. Азимова Д- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (биология бўйича) (PhD), доц17. Юнусова Зебо – ЖДПИ к.ф.н., доц.18. Гудалов М- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (география фанлари бўйича) (PhD)19. Мухаммедов О- ЖДПИ г.ф.н., доц20. Хамраева Н- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (биология фанлари бўйича) (PhD)21. Рашидова К- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (кимё бўйича) (PhD), доц22. Муминова Н-к.ф.н., доц23. Мурадова Д- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (кимё фанлари бўйича) (PhD), доц24. Инатова М- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (кимё фанлари бўйича) (PhD)
<p>Муассис-Жиззах давлат педагогика институти</p>	
<p>Журнал 4 марта чиқарилади (ҳар чорақда)</p>	
<p>Журналда чоп этилган маълумотлар аниқлиги ва тўғрилиги учун муаллифлар масъул</p>	
<p>Журналдан кўчириб босилганда манбаа аниқ кўрсатилиши шарт</p>	

Жиззах давлат педагогика институти Табиий фанлар факултети

Табиий фанлар-Journal of Natural Science-электрон журнали

[/http://www.natscience.jspi.uz](http://www.natscience.jspi.uz)

**BO‘LAJAK BIOLOGIYA O‘QITUVCHILARIDA BOTANIKA FANINING
O‘QITILISHDA ESTETIK KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISHNING
FANLARARO MODULLI TA‘LIM TEXNOLOGIYASI**

Rabbimova F.T- p.f.f.d(P.h.D) katta o‘qituvchi

Djamalova V. –magistr

Jizzax davlat pedagogika instituti

Annotatsiya: Ushbu maqola modulli ta‘lim tizimi undan samarali foydalanish hamda ahamiyati, tuzilishi haqida ma‘lumotlar beradi.

Kalit so‘zlar: modul, kompetensiya, modullilik, dinamiklik, moslashuvchanlik.

Modulli o‘qitish XX asrning 60-yillarida paydo bo‘ldi va ingliz tili mamlakatlarda tez tarqaldi. Modulli o‘qitish nazariyasida modul tushunchasi qandaydir bir tizimining aniq funksional vazifasini bajaradigan (yukini ko‘taradigan) mustaqil biror bir qismini bildiradi.

Modul deganda, ma‘lum o‘quv predmeti bo‘yicha aniq maqsadni ko‘zda tutib, ob‘ektlarning muhim jihatlarini mantiqan tugal va mukammal holda yorituvchi o‘quv materialining didaktik birligini tushunamiz.

Modulli ta‘lim – bu bilimlarni nazorat qilish bilan hamohanglashgan, qandaydir mantiqiy yaxlitlik va tugallanganlikka ega o‘quv axborotidagi mantiqiy belgilangan qism.

Ta‘limiy modul – unga tegishli metodik materiallar bilan birgalikdagi o‘quv kursining mazmunli qismi.

O‘quv moduli – har bir o‘quv topshiriqlarini bajarish vaqti, nazorat va hisobga olish usullari, o‘quv materiallari (paragraf, mavzu, bo‘lim, fan, integrallashgan kurs)ni o‘rganish bo‘yicha ko‘rsatmalar. Ko‘proq oddiy va o‘ziga xos tarzda o‘quv moduli uni o‘rganishning ko‘proq oqilona shakl va metodlari bilan birgalikda odatiy o‘quv dasturlari mavzu(bo‘lim)larini aks ettiradi.

Modulli o‘qitishning mohiyati shundani iboratki, ta‘lim oluvchi (talaba) o‘ziga taqdim etilgan individual o‘quv dasturi asosida mustaqil ish olib boradi. Bu o‘quv dasturida xarakterlarning rejasi, axborotlar bloki, o‘qitish natijalariga erishish bo‘yicha metodik tavsiyanomalar bo‘lishi kerak. O‘qituvchi bu sharoitda nazorat qilishi, maslahat berish, axborotlarni o‘zlashtirish bo‘yicha xarakterlarni muvofiqlashtirish vazifalarini bajaradi.

Modulli ta‘limning o‘ziga xosliklari.

O‘qitishning modul tizimi haqida rasmiy ravishda birinchi marta, 1972 yil, YuNESKOning Tokiodagi Butunjahon Konferensiyasida so‘z yuritilgan edi. Modulli o‘qitish texnologiyasi funksional tizimlar, fikrlashning neyrofiziologiyasi, pedagogika va psixologiyalarining umumiy nazariyasidan kelib chiqadi.

Bu sohalardagi izlanishlarga ko‘ra, to‘qimasi modulli tashkil topgan inson miyasi, axborotni kvant ko‘rinishda (boshqacha aytganda, ma’lum hissalar ko‘rinishida) eng yaxshi jihatdan qabul qiladi.

Modulli o‘qitish, kasbiy ta’limning quyidagi zamonaviy masalalarini har tomonlama yechish imkoniyatlarini yaratadi:

modul - faoliyatlik asosida o‘qitish mazmunini optimallashtirish va tizimlash dasturlarini o‘zgaruvchanligi, moslashuvchanligini ta’minlash;

o‘qitishni individuallashtirish;

amaliy faoliyatga o‘rgatish va kuzatiladigan harakatlarni baholash darajasida o‘qitish samaradorligini nazorat qilish;

kasbiy motivatsiya (qiziqtirish) asosida, o‘qitish jarayonini faollashtirish, mustaqillik va o‘qitish imkoniyatlarini to‘la ro‘yobga chiqarish.

Modulli o‘qitishning hozirgi zamon nazariyasi va amaliyotida ikki xil yondashuvni ajratib ko‘rsatish mumkin: fan bo‘yicha faoliyat yondashuvi va tizimli faoliyat yondashuvi.

Bu yondashuvlar doirasida modul asosida mutaxassislar tayyorlashning bir qator konsepsiyalari ishlab chiqilgan. Barcha konsepsiyalar zamirida faoliyat yondashuvi yotadi va bu nuqtai nazardan, o‘qitish jarayoni to‘laligicha yoki muayyan fan doirasida, modulli ta’lim dasturi mazmuniga muvofiq kasbiy faoliyat elementlarini o‘quvchi tomonidan ketma-ket o‘zlashtirishga yo‘naltirilgan bo‘ladi.

Turli konsepsiyalar doirasida, modulli ta’lim dasturlari, turli xil tarkib va tarkibiy tuzilmalardan iborat bo‘ladi, turli shakldagi hujjatlarda taqdim etiladi, ammo ularning barchasi quyidagi uchta asosiy tarkibiy qismni majburiy ravishda o‘z ichiga oladi: maqsadli mazmuniy dastur; turli ko‘rinishlarga taqdim etilgan axborotlar banki; o‘quvchilar uchun uslubiy ko‘rsatmalar.

Modulli o‘qitish tamoyillari.

1) modullilik – o‘qitish mazmunidan alohida elementlarini bo‘lib olish;

2) dinamiklik – bilimning xarakatchanligi (amaliyligiga) va tezkorligiga erishish;

3) moslashuvchanlik – ta’lim mazmunini va unga erishish yo‘llarini ta’lim oluvchining individual ehtiyojiga qarab moslashtirish;

4) metodik maslahatning xar tomonlamaligi – ta’lim oluvchining bilish faoliyatida va pedagogik faoliyatda professionallikni ta’minlash;

5) tenglik – ta’lim oluvchi va pedagog o‘rtasida ishchan xamkorlikni ta’minlash;

6) xatoliklarga tayanish tamoyili. Bu tamoyil o‘qitish jarayonida doimiy ravishda xatoliklarni izlash uchun vaziyatlar yaratilishiga, o‘quvchilarning ruhiy faoliyati funksional tizimi tarkibida oldindan payqash tuzilmasini shakllantirishga qaratilgan didaktik materiallar va vositalarni ishlab chiqishga yo‘naltirilgan bo‘ladi.

7) o‘quv vaqtini tejash tamoyili. Bu tamoyil o‘quvchilarda individual va mustaqil ishlash uchun o‘quv vaqtining zahirasini yaratishga yo‘naltirilgan bo‘ladi;

8) uzviylik tamoyili. Bu tamoyil o‘quv maqsadlariga erishish imkoniyatini ta‘minlash uchun o‘quv rejasi va dasturlarni ishlab chiqishda tizimli yondashishin anglatadi. Bunda fanlarning maqsadlariga ko‘ra, o‘quv rejadagi soatlar mosligi ta‘minlanadi.

9) faoliyatlik tamoyili: bu tamoyil, modullar mutaxassisning faoliyat mazmuniga muvofiq shakllanishini anglatadi;

10) tizimli kvantlash tamoyili. Bu tamoyil axborotni siqib berish nazariyasi, pedagogik bilimlar konsepsiyasi, didaktik birliklarni yiriklash nazariyalarining talablariga asoslanadi.

11) motivatsiya (qiziqishni uyg‘otish) tamoyili. Bu tamoyilning mohiyati, o‘quvchining o‘quv-bilim olish faoliyatini rag‘batlantirishdan iborat bo‘ladi. Bu asosiy qoidadir.

12.) modullik tamoyili. Bu tamoyil o‘qitishni individuallashtirishning asosi bo‘lib xizmat qiladi.

13) muammolilik tamoyili. Bu tamoyil muammoli vaziyatlar va mashg‘ulotlarni amaliy yo‘naltirilganligi tufayli, o‘quv materialining o‘zlashtirilish samaradorligini oshishiga imkon beradi.

14) kognitiv vizuallik (ko‘z bilan kuzatiladigan) tamoyil. Bu tamoyil psixologik-pedagogik qonuniyatlardan kelib chiqadi, ularga ko‘ra o‘qitishdagi ko‘rgazmalar, nafaqat surat vazifasini, shu bilan birga kognitiv vazifani bajargan taqdirdagina o‘zlashtirish unumdorligini oshiradi.

Modulli ta‘limni tashkil etish texnologiyasi.

Fan bo‘yicha faoliyat yondashuvi asosidagi modulli o‘qitish texnologiyasida modul o‘zida quyidagilarni mujassamlashtiradi:

o‘quv fanining fundamental tushunchalari - muayyan hodisa, yoki qonun yoki bo‘lim, yoki yirik bir mavzu, yoki o‘zaro bog‘liq tushunchalar guruhi

o‘quv fanining bir yoki bir necha fundamental tushunchalarini o‘rganishga (o‘zlashtirishga) qaratilgan.

Odatda modul - 3-6 soatli ma‘ruzaviy mashg‘ulotlar va shu bilan bog‘liq bo‘lgan amaliy (seminar), laboratoriya mashg‘ulotlaridan iborat bo‘ladi.

Fanning tushuntiruv apparatini qat‘iy tizimli (ko‘p qirrali) tahlili asosida, eng samarali modul tuziladi. Bu esa fundamental iboralar guruhini ajratish, materialni mantiqan va kompakt guruhlash imkoniyatini beradi. Modul - mustaqil tarkibiy birlik bo‘lgani uchun, ba‘zi hollarda, alohida o‘quvchilarga fanni to‘laligicha emas, balki faqatgina bir qator modullarni tinglash imkoniyatini beradi. Bu esa iqtidorli

o‘quvchilarning individual va mustaqil ishlarini optimal rejalash imkoniyatini tug‘diradi.

Modulli o‘qitishda, o‘quv dasturlarini to‘la, qisqartirilgan va chuqurlashtirilgan tabaqalash orqali, o‘qitishni tabaqalashtirish imkoniyati mavjud bo‘ladi, ya’ni o‘qitishni individuallashtirish mumkin bo‘ladi.

Modulli o‘qitishga o‘tishda quyidagi maqsadlar ko‘zlanadi:

o‘qitishning (fanlar orasida va fanning ichida) uzluksizligini ta’minlash;

o‘qitishni individuallashtirish;

o‘quv materialini mustaqil o‘zlashtirish uchun yetarli sharoit yaratish;

o‘qitishni jadallashtirish;

fanni samarali o‘zlashtirishga erishish.

Shunday qilib, modulli o‘qitishda o‘quvchilarni o‘z qobiliyatiga ko‘ra bilim olishi uchun to‘la zaruriy shart-sharoitlar yaratiladi.

O‘qitishning modul tizimiga o‘tish samaradorligi, quyidagi omillarga bog‘liq bo‘ladi:

o‘quv muassasasining moddiy-texnikaviy bazasi darajasi;

professor-o‘qituvchilar tarkibining malakaviy darajasi;

o‘quvchilarning tayyorgarlik darajasi;

ko‘zlangan natijalarni baholash;

didaktik materiallarni ishlab chiqish;

natijalarning tahlili va modullarni maqbullashtirish.

Modulli o‘qitishga o‘tishda quyidagilarni amalga oshirish ko‘zda tutiladi:

ishchi o‘quv rejani chuqur tahlili asosida, o‘zaro chambarchas bog‘liq fanlar guruhi aniqlanadi, ya’ni butun o‘quv rejasi alohida makromodullar to‘plami sifatida qaraladi. Ko‘pchilik hollarda quyidagi uch turdagi makromodullar tuzilishi mumkin:

a) gumanitar fanlarni o‘z ichiga oladigan;

b) iqtisodiy fanlarni o‘z ichiga oladigan;

v) umumta’lim, umumtexnik umumkasbiy va ixtisoslik fanlarni fanlarni o‘z ichiga oladigan.

Shunday qilib, modulli o‘qitishga o‘tish quyidagi ketma-ketlikda amalga oshiriladi:

I bosqich: O‘quv rejadagi fanlarni makromodullarga ajratish.

II bosqich: O‘qitish davri siqilganida, fanlarni o‘rganishning eng maqbul ketma-ketligini o‘rnatish.

III bosqich: Makromodul fanlari o‘quv dasturlarining o‘zaro bog‘liqligini ta’minlash.

IV bosqich: Fanlarning modullarini shakllantirish.

V bosqich: Modulning o‘quv-ko‘rgazmali materialini ishlab chiqish

VI bosqich: Modulli o‘qitish tamoyillari asosida o‘qitish texnologiyasini loyihalash.

VII bosqich: Bir vaqtning o‘zida o‘rganiladigan fanlarning maqbul sonini e‘tiborga olib, mashg‘ulotlar jadvalini tuzish.

Ma‘lum bir fan doirasida blok-modulli ta‘lim texnologiyasini qo‘llash amaliyoti ham keng qo‘llanilgan. Ana shu nuqtai nazardan modulli o‘qitish boshqa o‘qitish tizimlaridan (an‘anaviy, muammoli, individuallashtirilgan, jadallashtirilgan, tabaqalashtirilgan, dasturlashgan, konsentrlashtirilgan) qo‘yidagi o‘ziga xosliklari bilan farqlanadi: o‘qitish mazmuni tugallangan mustaqil komplekslarda (informatsion bloklarda) aks etadi. Ta‘lim oluvchi uchun o‘zlashtirish kerak bo‘lgan o‘quv mazmunining hajmi va uni o‘zlashtirish darajasi didaktik maqsad qilib belgilanadi.

Modulli o‘qitishga o‘tish uchun, eng avvalo, maqsadga erishishni ta‘minlaydigan kompleksli didaktik maqsad va modullar yig‘indisidan iborat modulli dastur ishlab chiqish kerak bo‘ladi. Buning uchun o‘qituvchi kursning asosiy ilmiy g‘oyalarini ajratib olishi kerak.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. J.O. Tolipova “ Biologiyani o‘qitishda pedagogic texnologiyalar” Toshkent 2011 yil
2. A.T. G‘ofurov va boshqalar. Biologiyani o‘qitishning umumiy metodikasi. O‘quv-metodik qo‘llanma. T., 2005 yil. 152 b.
3. Tolipova J.O., G‘ofurov A.T. Biologiya o‘qitish metodikasi. O‘quv-metodik qo‘llanma. T . “Bilim” 2004 yil. 160 b.
4. www/hozir.org.2020